
GOLGOTA MONUMENTULUI UNIRII DE LA CHIȘINĂU

Elena Ploșnița

Cuvinte-cheie: unirea Basarabiei cu România, monumentul Unirii, monumentul regelui Ferdinand I, P. Halippa, Al. Plămădeală.

La 27 martie 1918 Sfatul Țării (primul organ legislativ al Basarabiei) de la Chișinău a votat unirea Basarabiei cu România. În Declarația adoptată de Sfatul Țării se menționa: „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în frontierele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului, ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România” (Proces-verbal 2016, 557). Au existat „doi factori determinanți în readucerea ținutului în componența statului român: guvernul român împreună cu armata română. Sfatul Țării și, în special, liderii săi au avut rolul lor minor, desigur. Acești lideri au făcut legătura dintre factorii determinanți și corpul de deputați. Sfatului Țării i-a revenit misiunea pasivă și formală, și totuși importantă, de a da legitimitate acestui act... Odată cu realizarea Unirii, revoluția basarabeană a luat sfârșit. Din acel moment, Basarabia, pornea pe un nou fâgaș istoric” (Sfatul Țării 2016, 82-83). Este necesar să menționăm că, după Declarația Unirii din 27 martie 1918, autonomia reală în Basarabia nu mai exista. Acum, Sfatul Țării și Consiliul Directorilor Generali, născute de revoluție, deveniseră inutile. La 26 noiembrie Sfatul Țării a fost lichidat. În ședința legislativului din această dată, P. Halippa a dat citire rezoluției Parlamentului de anulare a condițiilor de unire din Declarația de la 27 martie 1918. Rezoluția Parlamentului basarabean a fost publicată în ziarul Sfatului Țării. Astfel „Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiile de unire stipulate în actul de la 27 martie, fiind încredințată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor” (Sfatul Țării 1918, 1). La 1 decembrie 1918 are loc Marea Unire și în evoluția istorică a României începe o nouă etapă în care urmau a fi consolidate actele politice din 1918, soluționarea problemelor

social-economice și crearea unui mental colectiv, crearea unei comunități puternice între toate spiritele națiunii române. O problemă aparte în această perioadă o constituia dezvoltarea culturii. Era necesară organizarea unei rețele de instituții culturale care să cuprindă întreg teritoriul României cu noile ei hotare, fundamentarea rolului statului în organizarea culturii, dezvoltarea patrimoniului cultural național, susținerea producției culturale, „modelarea” sufletului românesc. Basarabia revenită în sânul țării dispunea de diverse instituții culturale clădite conform ideologiei guvernului țarist, care aveau drept scop oprinderea culturii naționale. Ținutul era împânzit cu zeci de monumente consacrate militarilor ruși, eroilor războaielor ruso-turce din secolele XVII-XIX, scriitorilor ruși. Nu exista în Basarabia nici un monument dedicat istoriei și culturii naționale.

În perioada interbelică în peisajul cultural al Basarabiei au apărut mai multe monumente consacrate Marii Uniri din 1918. Aceste monumente au fost ridicate cu contribuția tuturor românilor, dar puține dintre ele au fost salvate în perioada regimului sovietic, marea majoritate a rămas doar în mărturiile documentare și în paginile presei de epocă. În cele ce urmează ne vom referi doar la un singur monument – vom urmări Golgota monumentului Unirii de la Chișinău, ideea construirii căruia a fost lansată în anul 1919. Trebuie să spunem de la bun început că, monumentul Unirii care urma să fie edificat la Chișinău, a urmat un drum lung al Golgotei, ideea monumentului devenind pe parcursul anilor motiv de sabotaj, ceartă, discuții intolerante. Timp de douăzeci de ani, problema edificării monumentului la Chișinău a frământat mințile politicienilor, ale oamenilor de știință și cultură, a molipsit, de fapt, întreaga societate. În discuții și dezbateri s-au inclus și jurnaliștii de la diverse publicații periodice. Vom derula unele episoade ce s-au petrecut pe parcursul anilor în Golgota monumentului Unirii, reflectate atât în presa periodică a timpului, cât și în documentele de arhivă.

În anul 1919 Pan Halippa a lansat ideea ridicării unui monument la Chișinău consacrat unirii Ba-

sarabiei cu România. P. Halippa a intrat în istoria națională ca un militant al mișcării naționale din Basarabia. El a fost unul dintre organizatorii Partidului Național Moldovenesc, președinte al Sfatului Țării, secretar de stat pentru Basarabia, a ocupat funcția de ministru în diferite guverne ale României interbelice. P. Halippa a venit nu numai cu inițiativa de creare a unui monument care ar simboliza Unirea din 1918, dar a propus și a fost creat Comitetul monumentului Unirii care urma să se ocupe cu realizarea acestei idei. Printre membrii fondatori ai Comitetului erau mitropolitul Gurie, Ioan Pelivan, Ștefan Ciobanu, Alexandru Costin, Sergiu Nița, Gheorghe Stârcea și alții¹. Monumentul urma să devină un simbol al devotamentului patriotic și era privit ca un omagiu de recunoștință pentru toți cei care au luptat pentru idealurile naționale și au înfăptuit unirea. Ideea edificării monumentului trebuia să unească societatea, să consolideze actul politic din 27 martie 1918, să mențină și să consolideze entuziasmul și speranța basarabenilor. Monumentul Unirii a fost o preocupare consecventă pentru P. Halippa. El considera că edificarea monumentului va conduce la solidarizare națională și va întări mentalul colectiv. Pentru edificarea monumentului erau necesare surse financiare. Comitetul a hotărât să se ocupe cu adunarea benevolă a banilor. A fost organizată o colectă publică. În procesul de colectare a banilor s-au inclus diferite instituții de stat și private, inclusiv Biserica basarabeană, personalități ale vieții politice, culturale și științifice. Biserica a stabilit și o dată exactă de adunare a banilor. Astfel revista „Luminătorul” din Chișinău saluta ideea construirii monumentului, menționând că „prin diferite circulare către cucernici parohi și știri oficiale, date prin revistă s-a arătat ce anume colecte (chete) sunt aprobate să se facă în toate bisericile din cuprinsul Arhiepiscopiei Chișinău. În scopul ca fiecare cucernic paroh să aibă în vedere toate aceste chete, aprobate până acum pentru anul 1925, se publică aici tabloul lor, iar pentru monumentul Unirii este stabilită ziua de 21 noiembrie” (Despre colecte 1925, 20). În aceeași ordine de idei, Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia, aprecia gestul basarabenilor de a colecta bani pentru monumentul Unirii, publicând în rapoartele anuale de activitate sumele adunate pentru edificarea monumentului Unirii. Astfel, în anul 1938 se adunase suma de 3.800.000 lei (Știri 1938, 167), lucrările fiind estimate în această perioadă la suma de 4.500.000 lei.

¹ Arhivele Naționale ale României, F. 819, d. 81/1939, f. 42.

Este important să menționăm că Comitetul monumentului Unirii, creat în 1919, a urmat calea legală, oficială pentru edificarea monumentului, lucru menționat de cercetătorii români. Astfel, V. Teodorescu afirmă că „semnificativ este faptul că drumul pentru realizarea acestui monument a urmat calea legală, corespondența purtată cu Ministerul Cultelor și Artelor, precum și cu Ministerul Apărării Naționale este în acest sens relevantă” (Teodorescu 1992, 217). Pentru edificarea monumentului Unirii pe parcursul anilor 1924 și 1925 au fost organizate trei concursuri, la care au concurat C. Medrea, I. Jalea, R. Hette, Th. Burcă, Al. Plămădeală și alții. În cele din urmă a fost ales proiectul sculptorului basarabean Alexandru Plămădeală. Conform proiectului, monumentul urma să fie instalat în centrul Chișinăului, la încrucișarea a două străzi – Carol al II-lea (bulvardul Ștefan cel Mare, astăzi) și regele Carol I (astăzi str. Pușkin). Proiectul monumentului avea trei componente majore: „statuia ecvestră a regelui Ferdinand I; două figuri feminine sugerând unirea Basarabiei cu Patria mamă; două basoreliefuli pe cele două laturi ale postamentului redând două scene din Sfatul Țării: votarea Unirii și votarea reformei agrare. Figurile feminine urmau să fie elementul central al ansamblului. Regele Ferdinand I era prezentat în uniformă de mareșal. Chipul reginei Maria urma să fie personificat în personajul „România”. Deasupra figurilor pe soclu urma să fie plasată inscripția „27 martie 1918” și mai sus stema României. Pe zidul care se constituia fundalul monumentului urma să fie adosate sculpturi în piatră, evocând figura dorobanțului și a țăranului basarabean, rupându-și lanțurile robiei. Pe platforma pe care autorul a amplasat monumentul urmau să fie distribuite și șase coloane purtătoare a stemelor provinciilor istorice ale României. Ansamblul avea înălțimea de 17-18 m” (Teodorescu 1992, 218). După ce proiectul monumentului Unirii a fost elaborat, unul din reprezentanții Comitetului Monumentului Unirii, general Ciupercă, a propus ca proiectul să fie avizat de specialiști din București. P. Halippa, președintele Comitetului, a adresat un demers în acest sens lui Teodorescu-Sion, inspector general al Artelor, și lui Gheorghe Patraș, membru al Academiei Române, secția Arte. După cercetarea dosarului, Teodorescu-Sion a trimis la Chișinău următorul aviz: „Am vizitat atelierul sculptorului Al. Plămădeală din Chișinău, unde am văzut și studiat macheta pentru monumentul Unirii. În ansamblu, compoziția se prezintă cât se poate de

bine și simbolizează desăvârșit subiectul dat. Ca detalii aş vrea să fac următoarele obiecții: ar fi de dorit și cred că e foarte interesant ca statuia regelui să aibă o pelerină, ale cărei falduri să cadă peste crupa calului, de asemenea ar fi de dorit să se suprimе vasele plasate deasupra stemelor de provincii. În cazul că se vor lua în seamă aceste observații, am încrederea că se va realiza unul dintre cele mai frumoase monumente”. Patraș a subsemnat la acest aviz (Plămădeală 1938, 73).

Acest proiect a fost prezentat de Ion Inculeț regelui Carol al II-lea, care l-a aprobat. După aceasta, Comitetul Monumentului Unirii a depus proiectul și toate actele necesare, inclusiv fotografii, executate de „Studio Gheorghe Șleifer” din Chișinău la Ministerul Cultelor și Artelor. În ședința din 28 martie 1938, Comisia Superioară a Monumentelor Publice de pe lângă minister, care a luat în dezbatere problema, a aprobat proiectul monumentului Unirii spre executare. Jurnalul cu nr. 195 al Comisiei pentru Monumentele Publice avea următorul conținut: „Ședința de la 28 martie 1938. Președinte dl. Ion Minulescu, director general al artelor. Membri: pictor Jean Al. Steriadi, dl. sculptor I. Jalea și dl. sculptor Fr. Stork. Secretar dl. Ion Pașa. Se ia în discuție proiectul monumentului Unirii din Chișinău, înaintat cu cererea de la 26 martie 1938 a Comitetului. Elemente prezentate: două exemplare din observațiile-memoriu ale Comitetului; patru fotografii ale machetei, executată de sculptorul Al. Plămădeală; patru planuri ale monumentului; patru planuri de situație. După examinarea elementelor prezentate, Comisia aprobă executarea lucrării” (Plămădeală 1938, 76). Deci, Monumentul Unirii în 1938 obținuse toate aprobările necesare și construirea lui putea fi începută în orice moment. Odată proiectul adoptat oficial, urma să fie realizat, cu atât mai mult cu cât Comitetul reușise să colecteze și suma necesară pentru executare. Dar, în anul 1937 în viața publică a Chișinăului, a apărut un nou Comitet preocupat și el de immortalizarea actului Unirii Basarabiei cu România prin ridicarea unui monument lui Ferdinand I în centrul orașului, la câțiva pași de locul unde era preconizat amplasarea monumentului Unirii, autor Al. Plămădeală. Este vorba de Comitetul ofițerilor și ostașilor din fosta armată moldovenească în frunte cu Gherman Pântea, creat la începutul anului 1937. Gh. Pântea, militar și om politic din Basarabia, membru al Sfatului Țării, director (ministru) general de război în perioada 11 decembrie 1917 - 27 martie 1918) în Guvernul Basarabiei, în perioada interbelică, până

la crearea Comitetului reușise să ocupe de trei ori (1923, 1927-1928, 1932), postul de primar al orașului Chișinău. La 1937 a considerat necesar de a crea un Comitet care să se ocupe cu problema deschiderii la Chișinău a unui monument regelui Ferdinand I. Astfel a apărut o situație jenantă și o stupidă concurență – au fost create și existau două Comitete – unul în frunte cu Pan Halippa, care opta pentru realizarea unui monument al Unirii, reușind să strângă în acest scop suma de 2.300.000 lei, iar altul creat de unul sub auspiciile Asociației ofițerilor basarabeni în rezervă în frunte cu Gherman Pântea, care promova ideea realizării unui monument dedicat regelui Ferdinand I.

Apariția și activitatea Comitetului monumentului regelui Ferdinand I a creat o situație confuză în societate. Intelectualitatea basarabeană a încercat să se opună ideii de a edifica un monument al lui Ferdinand în locul monumentului Unirii. A fost declanșată o adevărată campanie de denigrare a Comitetului lui P. Halippa care și-a dorit din tot sufletul să ridice un monument consacrat Unirii. Pe parcursul anilor Comitetul s-a confruntat cu numeroase acte de sabotaj. Epopeea monumentelor se va încheia la sfârșitul anului 1938.

Dialogul dintre cele două Comitete nu a fost posibil. Au fost propuneri de fuzionare, dar Gh. Pântea a refuzat. Comitetul pentru realizarea monumentului regelui Ferdinand a intervenit la Casa Palatului, obținând aprobarea regelui Carol II pentru ridicarea monumentului. În asemenea condiții Comitetul pentru realizarea monumentului Unirii a transferat banii adunați pentru Palatul Culturii care era în construcție. A fost deschisă o ancheta a cazului, în care s-a constatat că administrația Chișinăului nu a dat nici o autorizație pentru ridicarea monumentului regelui Ferdinand I. În afară de aceasta, rezidentul regal al Ținutului Nistru, Dinu Simian, scria Ministerului Cultelor și Artelor la 11 octombrie 1938 că „macheta proiectului monumentului Regelui Ferdinand la Chișinău nu a trecut prin Comisiunea Superioară a Monumentelor Publice pentru că Gherman Pântea, având aprobarea regelui, nu a considerat necesar să obțină și aprobarea Comisiei”².

A fost dificilă conlucrarea între aceste două Comitete, mai bine zis imposibilă. În cele din urmă, banii colectați au fost transferați pentru finalizarea lucrărilor la Palatul Culturii, care trebuie să spunem că nu au fost finalizate până în iunie 1940.

² Arhivele Naționale ale României, Fondul Ministerul Cultelor și Artelor/819, 1939, d. 81, f. 17.

Inaugurarea monumentului regelui Ferdinand I a fost preconizată pentru 25 septembrie 1938, dar a trebuit să fie amânată, măsura fiind dictată de anchetele declanșate pentru elucidarea situației conflictuale dintre cele două comitete. S-a adoptat un nou termen pentru 6 noiembrie 1938. Dar nici acest termen nu a fost respectat, monumentul fiind dezvelit doar la 5 februarie 1939. Aici adăugăm că ancheta întreprinsă de arhitectul G. Ionescu, delegat al Comisiei Superioare a Monumentelor Publice, a dus la constatarea că organele administrației locale n-au dat nici o autorizație pentru ridicarea monumentului regelui Ferdinand I. Monumentul a fost amplasat în locul monumentului țarului rus Alexandru II. Specialiștii în domeniu au dat aprecieri dure calității lucrării. Autorul monumentului lui Ferdinand I era Oscar Han. Înainte de a fi trimis la Chișinău, monumentul a fost turnat în bronz și instalat în grădina Ateneului Român din București. Reacțiile au apărut îndată. Discuțiile referitor la două monumente au fost în toată presa românească de la București și Chișinău. Până la dezvelirea oficială a monumentului regelui Ferdinand, sculptorul basarabean Al. Plămădeală, autorul proiectului monumentului Unirii, trimite o scrisoare lui Dinu Simion, rezident regal al ținutului Nistru, în care, caracterizând în detalii monumentul, trage următoarea concluzie: „statuia ridicată la Chișinău este greoaie, brutală, disproporțională, fără asemănare și dezechilibrată”³. Mulți l-au considerat o lucrare nereușită. Cităm din presa vremii: Al. Boldur, în articolul „Monumentul din Chișinău”, prezintă cu lux de amănunte povestea monumentului menționând că „chipul regelui nu are nimic comun cu noblețea sufletească a regelui Ferdinand ce era scrisă în toată înfățișarea sa. În concluzie: nu avem la Chișinău un monument ce ar simboliza Unirea, o epocă de refacere radicală a Statului român, căderea în neant a Imperiului Rus și ridicarea steagului românesc în Basarabia. Însă nu vom avea nici o statuie măreață a regelui, întregitorul neamului pe care o merită Chișinăul. În loc de aceasta o să fie o statuie perfect banală și neadecvată personalității ce o reprezintă, o statuie cu nimic interesantă la nivelul unui orașel de mică provincie” (Boldur 1938, 3).

Deschiderea monumentului a avut loc la 5 februarie 1939. La ceremonie au participat regele României Carol al II-lea, generalul Nicolae Ciupercă,

fost ministru de război, fețe religioase. Activitatea de scurtă durată a Comitetului ofițerilor și soldaților, susținută de factorii decizionali ai statului și de obediența unor conducători ai instituțiilor statale a condus la ridicarea monumentului lui Ferdinand la Chișinău, în locul monumentului Unirii, așteptat de o întreagă societate. Aici trebuie să menționăm că Carol II, regele României, și-a asumat rolul de coordonator și susținător al ridicării unui monument regelui Ferdinand I. Despre ceremonia de dezvelire a monumentului au scris mai multe periodice. Revista „Luminătorul” anunța cititorii săi că „dezvelirea monumentului regelui Ferdinand I la Chișinău a avut loc duminică 5 februarie a.c. Acest măreț monument cu chipul falnicului rege a fost ridicat cu străduințele unui Comitet din sânul ofițerilor basarabeni de rezervă ca o pioasă aduce-re aminte a unirii fraților de un sânge sub același sceptru al regelui tuturor românilor. Dezvelirea s-a făcut de inspector general de armată, general N. Ciupercă. Cu acest prilej s-au ținut mai multe cuvântări. În numele Bisericii a vorbit cu mult suflet I.P.S. Efreim Tighineanu, preamărind domnia regelui Ferdinand I și a reginei Maria” (Știri 1939, 191). Revista bisericească va publica integral cuvântarea I.P.S. Efreim în numărul următor. După o analiză a rolului regelui Ferdinand I în viața social-politică a României, el menționează: „Eliberarea Basarabiei din cătușele robiei țariste – ca să se organizeze mai întâi, ca republică democratică moldovenească, apoi ca republică independentă, după care a urmat hotărârea din 27 martie 1918, prin care Sfatul Țării din Chișinău, în virtutea dreptului istoric și dreptului de neam a declarat că Basarabia se unește pentru totdeauna cu mama sa România – a fost marea minune pe care Dumnezeu a făcut-o cu neamul nostru prin regele mucenic Ferdinand I, care a și trimis armata sa la timp ca să scape frații de aici și proprietățile lor de bandele anarhizate” (Cronica 1939, 247).

Luând în considerație exprimările de opinie din acea perioadă, reflectate și în presa periodică, efectele ei, trebuie să menționăm că, în pofida străduințelor depuse de oficialitățile locale, sâr-bătoarea deschiderii monumentului a fost una modestă, iar presa pur și simplu a transmis știrea.

Ridicarea monumentului regelui Ferdinand și nu a monumentului Unirii poate fi explicată prin mai multe motive, dar în același timp trebuie să avem în vedere și faptul că începând cu 1938 în instituțiile statului român, inclusiv în ministere, survin modificări serioase, iar „ponderea tot mai

³ Arhivele Naționale ale României, Fondul Ministerul Cultelor și Artelor/819, inv. 3, d. 57/1939, f. 13.

accentuată a instituțiilor de educație paramilitară în care era cuprins tineretul (Straja țării, Oficiul Educației Tineretului Român – O.E.T.R.), îngrășările spiritului naționalist de nuanță exclusivist, ostentarea atribuției de „control” în dauna celei de „susținere” a organelor statului” a contribuit la obediența intelectualilor” (Ioniuc 2004, 126).

În concluzie este necesar să subliniem că pe parcursul anilor au apărut confruntări, stări de scepticism, îndoieli în necesitatea monumentului Unirii sau a monumentului regelui Ferdinand I. Forțele intelectuale ale Basarabiei, cu diverse

concepții teoretice și opțiuni practice nu au reușit să se unească într-un acord unic și să consolideze societatea, ba din contra, unii intelectuali au promovat dezbinarea. Peisajul edilitar al Chișinăului nu s-a îmbogățit cu o operă monumentală, care ar fi putut întări sentimentul de solidaritate națională. Astăzi, la 100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, este necesar un gest reparatoriu – de ridicat monumentul Unirii la Chișinău. Este necesar acest monument ca un semn de omagiu și recunoaștere pentru toți cei care au luptat și au înfăptuit Unirea.

Bibliografie

Boldur 1938: Al. Boldur, Monumentul din Chișinău. Timpul, nr. 530 din 24 octombrie 1938, 3.

Cronica 1939: Cronica. Luminătorul, nr. 4, 1939, 246-247.

Ioniuc 2004: A. Ioniuc, Rolul statului în organizarea instituțiilor de cultură în România interbelică. In: Studii de muzeologie și muzeografie, vol. I (Chișinău 2004), 123-156.

Despre colecte 1925: Despre colecte în biserici. Luminătorul, nr.9, 1925, 20.

Plămădeală 1938: Al. Plămădeală, Monumentul Unirii Basarabiei. Viața Basarabiei, nr. 10, 1938, 73-76.

Proces-verbal 2016: Proces-verbal nr. 64 al ședinței Sfatului Țării din 27 martie 1918. In: Sfatul Țării: Documente (I). Procesele-verbale ale ședințelor în plen, ediție de I. Țurcanu (Chișinău 2016), 557.

Sfatul Țării 1918: Sfatul Țării, din 29 noiembrie 1918.

Sfatul Țării 2016: Sfatul Țării: Documente (I). Procesele-verbale ale ședințelor în plen, ediție de I. Țurcanu (Chișinău 2016)

Știri 1938: Știri. Luminătorul, nr. 4, 1939, 167.

Știri 1939: Știri. Luminătorul, nr. 3, 1939, 101.

Teodorescu 1992: V. Teodorescu, Monumente ridicate în orașul Chișinău în 1918-1940. In: Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, 1 (Chișinău 1992), 214-219.

“Golgotha” of the Monument to the Union in Chișinău

Keywords: the Union of Bessarabia with Romania, Monument to the Union, monument to King Ferdinand I, P. Halippa, Al. Plămădeală.

Abstract: The author addresses the vicissitudes in the fate of the Monument to the Union (Monumentul Unirii) in Chișinău, the idea of which was proposed by P. Halippa in 1919. For twenty years the question of the construction of this monument in Chișinău stirred the minds of politicians, scientists, cultural figures, worried the whole society. Journalists from different periodicals also joined the discussion. The monument was to become a symbol of patriotism and was regarded as a tribute of thanks to all those who fought for national ideals and achieved the Unification. The idea of its creation was to consolidate society, reinforce the political act of March 27, 1918, preserve and strengthen the enthusiasm and hope of the Bessarabians. To achieve this idea, a Committee was established, which followed the legal, official way of implementing the task. The project of the monument was designed by the Bessarabian sculptor Alexandru Plămădeală and approved by the Higher Commission for Monuments under the Ministry of Religion and Arts. After the project was officially approved, the construction of the monument was to begin, especially since the Committee also managed to collect the necessary funds for this. But in 1937 another committee appeared that decided to perpetuate the act of unification of Bessarabia with Romania by installing in the city center a monument to Ferdinand I, a few minutes' walk from the place where it was planned to erect the Monument to the Union. It was the Committee of Officers and Soldiers of the Former Moldovan Army, headed by Gherman Pântea. The appearance and activities of the new committee caused confusion in society. The Bessarabian intelligentsia tried to resist the idea of building a monument to King Ferdinand I instead of the Monument to the Union. A campaign was launched to denigrate the committee of P. Halippa, who wholeheartedly cherished the idea of creating a monument to the Union. The epic with monuments was completed at the end of 1938. Dialogue between the two committees was impossible. There were proposals for their merger, but G. Pântea refused. The Committee for the Creation of a Monument to King Ferdinand I received the highest approval for the implementation of its project. In

these circumstances, the Committee for the Creation of the Monument to the Union transferred the funds collected by it to the construction of the Palace of Culture.

The opening of the monument to King Ferdinand I was to take place on September 25, 1938, but the event had to be postponed due to the clarification of the conflict situation between the two committees. The opening was postponed to November 6, 1938, but it was not until February 5, 1939. The monument to Ferdinand I was erected on the site of the monument to the Russian Tsar Alexander II. Experts in the field of architecture criticized the quality of work. The author of the monument to Ferdinand I was Oscar Khan.

For many years in the Bessarabian society there was much controversy, skepticism and doubts about the need for a monument to the Union or a monument to King Ferdinand I. The intellectual forces of Bessarabia, divided by different theoretical concepts and practical solutions, failed to unite and consolidate society, on the contrary, some intellectuals contributed to its dissociation. The architectural landscape of Chișinău was not enriched by a monumental work that could strengthen the sense of national solidarity. Today, 100 years after the unification of Bessarabia with Romania, it is necessary to correct this omission – to erect the Monument to the Union in Chișinău.

«Голгофа» памятника объединению в Кишиневе

Ключевые слова: объединение Бессарабии с Румынией, памятник объединению, памятник королю Фердинанду I, П. Халиппа, Ал. Плэмэдялэ.

Резюме: Автор обращается к перипетиям в судьбе памятника объединению (Monumentul Unirii) в Кишиневе, идея создания которого была предложена П. Халиппой в 1919 году. На протяжении двадцати лет вопрос о строительстве этого памятника в Кишиневе будоражил умы политиков, ученых, культурных деятелей, волновал все общество. В дискуссию включились и журналисты разных периодических изданий. Памятник должен был стать символом патриотизма и рассматривался как дань благодарности всем тем, кто боролся за национальные идеалы и добился объединения. Идея его создания должна была консолидировать общество, подкрепить политический акт от 27 марта 1918 года, сохранить и укрепить энтузиазм и надежду бессарабцев. Для достижения этой идеи был образован Комитет по созданию памятника объединению, который продвигал вопрос законным, официальным путем. Проект памятника был разработан бессарабским скульптором Александром Плэмэдялэ и утвержден Высшей комиссией по памятникам при Министерстве религии и искусств. После того как официально проект был утвержден, должно было начаться строительство памятника, тем более что Комитету также удалось собрать необходимые для этого средства. Но в 1937 году в Кишиневе появился другой комитет, решивший увековечить акт объединения Бессарабии с Румынией путем установки в центре города памятника Фердинанду I, в нескольких минутах ходьбы от места, где планировалось поставить памятник объединению. Это был Комитет офицеров и солдат бывшей молдавской армии, возглавляемый Германом Пынтя.

Появление и деятельность нового комитета вызвали замешательство в обществе. Бессарабская интеллигенция пыталась противостоять идее строительства памятника королю Фердинанду I вместо памятника объединению. Развернулась кампания по очернительству комитета П. Халиппы, который всей душой рдел о создании памятника Объединению. Эпопея с памятниками завершилась в конце 1938 года. Диалог между двумя комитетами был невозможен. Были предложения об их слиянии, но Г. Пынтя отказался. Комитет по созданию памятника королю Фердинанду I получил высочайшее одобрение на воплощение своего проекта. В этих обстоятельствах Комитет по созданию памятника объединению передал собранные им средства на строительство Дворца культуры.

Открытие памятника королю Фердинанду I должно было состояться 25 сентября 1938 года, но мероприятие пришлось отложить по причине выяснения конфликтной ситуации между двумя комитетами. Открытие было перенесено на 6 ноября 1938 года, однако состоялось лишь 5 февраля 1939 года. Памятник Фердинанду I был установлен на месте памятника русскому царю Александру II. Специалисты в области архитектуры раскритиковали качество работы. Автором памятника Фердинанду I был Оскар Хан.

На протяжении многих лет в бессарабском обществе было много споров, скептицизма и сомнений по поводу необходимости памятника объединению или памятника королю Фердинанду I. Интеллектуальным силам Бессарабии, разделенным различными теоретическими концепциями и вариантами практических решений, не удалось объединиться воедино и консолидировать общество, напротив, некоторые представители интеллигенции способствовали его разобщению. Архитектурный ландшафт Кишинева не обогатился монументальным произведением, которое могло бы укрепить чувство национальной солидарности. Сегодня, спустя 100 лет после объединения Бессарабии с Румынией, необходимо исправить это упущение – воздвигнуть памятник объединению в Кишиневе.

05.04.2018

Dr. hab. Elena Ploșnița, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: rackayskaine@yahoo.com